

Érzések, gondolatok *Az osztály* (Entre les murs – Falak között) című film kapcsán

H. TÓTH ISTVÁN

kandidátus, Simonyi-díjas nyelvész – ny. egyetemi docens,
a Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja (Károly Egyetem Filozófiai
Fakultása, Prága, Coventry House Nyelviskola – NovoSchool, Budapest)
moszkva228@gmail.com

A filmbeli francia iskola 2008-ban már teljességében megmutatta az önfeladást. A helyzet azóta csak rosszabb lett. Ezek a filmben megtapasztalt problémák a magyarországi hátrányos helyzetű településeken, intézményekben is fájdalmasan hasonlatosak, több ponton még halmozottan is ugyanazok.

Miért volt mindannyiunkra ilyen hatással ez a filmalkotás? A leginkább kézenfekvő válasz adott: mindőnknek megvannak a magunk ilyen-olyan friss, vagy elrejtőzött, avagy napvilágra nem igazán kíváncszó, illetőleg lefojtott iskolaélményei. A másik választ a 2024. évi zamárdi szabadegyetem témája: Európa elrablása adja – mivé lettél, s még inkább mivé leszel, Európa?

A forgatókönyv alapja François Bégaudeau azonos című regénye, amelyben François Bégaudeau a saját, tanárként szerzett élményeit írta meg, sőt ő maga játszik is a filmben. Itteni tanítványait sem színészek alakítják. És ez adja a film átütő erejét. Az osztály egy megrendezett, fikciós, azaz részben kitalált, illetőleg képzeletbeli, a valóságban ugyanígy nem létező események füzéréből formálódott, de kétségtelenül hiteles kordokumentum. Nem kell nagy képzelőerővel rendelkezni, elegendő, ha bele-beleolvasunk a franciaországi hírekbe, és máris előttünk van a francia társadalom minden feszültsége, és természetesen a tanár és kamasz diákjainak a harca, ezek mind ott hullámoznak az osztályterem falai között.

Adott François Marin, az osztályfőnök (François Bégaudeau alakításában), az ő sajtóságnak tűnő pedagógiai felfogása körül bonyolódik ennek a filmnek a cselekménye. Ráadásul mindez egy különféle nemzetiségű és ráadásul hátrányos helyzetű családból jött diákok iskolájában szövevényesedik egy tanéven át.

A nyitóképek egy nehéz helyzetű intézményt villantanak fel, ahol erős hatású problémákat érzékeltetnek a tanulók és a tanáraik első megszólalásai. A szürke tekintetek, a fáradtan védekező gesztusok, az sms-stílusú megszólalások ellenére az a látszat mutatkozik meg, hogy ezeket a tanárokat a legjobb szándék, a különböző indíttatású kitartás és a tolerancia jellemzi. Minden erejükkel azért dolgoznak, hogy képesek legyenek bátorítani a diákokat, hogy a lehető legjobb oktatásban részesíthessék őket. Ennek ellenére az osztályte-

remben együtt lévő különböző kultúrák és a jelentősen eltérő lelkiületek meg a gyakran élesen más és más természetek, viselkedésmódok időről időre összeütközést, összecsapást is szítanak. (A kulturális összeütközéshez lásd: Balázs—Takács 2017, az agresszió irodalmához: Balázs 1987ab, 1994, Balázs—Dede 2021).

Miközben alkalmanként igencsak szórakoztatók a diákok, aközben inspi-rálják is a tanári munkát, de a többnyire provokatív magatartásukkal a legel-szántabb tanáruk kedvét is megmérgezhetik, a jobbító cselekvési szándékát is elvehetik az együttműködő munkától. Párizsban, egy ottani iskola arab, fekete és kínai, azaz kisebbségi diákjai beilleszkedésének a nehézségeit tárja elénk ez a francia film. Mielőtt kitégítanánk ennek a mozinak az értelmezési határait, ráadásul a magunk magyarországi térfelén keresnénk kapcsolódási, találkozási pontokat, rögzítsük az elénk került fiatalok életkori-mentális jel-lemzőinek némelyikét! Ebben az életkorban normális, hogy szembe helyez-kednek a diákok azzal a társadalmi mintával, életviteli modellel, amit a fel-nőttek próbálnak nekik felkínálni, vagy inkább rájuk erőltetni. Ugyancsak súlyos mentális-lelki probléma, hogy ha a felnőttek távolságtartón, elítélőn, nemegyszer megbélyegzőn viszonyulnak hozzájuk, akkor az önértékük felhor-gad, az életérzésük azt diktálja, hogy korlátozzák, megakadályozzák, sőt el is utasítsák az együttműködést a felnőttekkel. A kamaszkorú, másképpen ser-dülő-, pubertás-, tinédzserkorú embereknél a nagyjából 10-től 18 éves korig terjedő életszakasz fájdalmas, eltávolodásokkal, elszakadásokkal terhelt átmenet a gyermekkor és a felnőttiség között. Gyakran feledkeznek el nem-csak a szülők, hanem a pedagógusok is arról, hogy ekkortájt kezdik el a nemi hormonok a működésüket, ezáltal kialakulnak a másodlagos nemi jellegek, és ezekkel párhuzamosan jelentős pszichés változások következnek be az egyes egyének egyszeri és megismételhetetlen életében. Újabban azt is feltételez-zük, hogy a korlátlan, ellenőrizetlen, alig megtanult, nem életszerűen haszno-sított digitális kultúra fokozott feszültséget, erőteljesebb szorongást, a lát-szat-társas viszonyok mögött fájdalmas magányosságot élnek át korunk ser-dülői (Balázs 2009, 2015, 2023). Mi lesz, mi lehet mindennek a következmé-nye? Egyre inkább nem érzik a fiatalok, hogy a társadalomnak szüksége volna rájuk, ezért büszkén, dacosan, szorongástól fojtogatottan, elkeseredetten ezt gondolják: ha nem kellek, akkor nem is kaptok meg. Így képzeletben egy, a meglévő társadalmi rendszeren kívül álló önazonosságot, öntudatot, általá-nos kifejezésként: identitást alakítanak ki, teremtenek meg maguknak. Az osztálybéli kamaszkorú diákok azt veszik a fejükbe, azt tudatosítják maguk-ban és az ilyen-olyan társas kapcsolataikban, hogy a saját kultúrájuk fonto-sabb, mint a francia, ám származási helyükre, például Algériába vagy Maliba nyilván nem akarnak visszamenni – erre a megállapításunkra, feltételezé-sünkre drámai jelentsor világít rá.

Mivel François se nem körülményes, se nem túl szigorú, a diákok kezdetben együttműködők, vagy legalábbis rá lehet őket beszélni a munkára. Nyíltsága gyakran meglepi a diákokat, akik közül néhányan maguk is megnyílnak előtte. François igyekszik ragaszkodni ahhoz, hogy a diákok tisztelettel beszéljenek egymással és vele is, de nehéz helyzetbe keveri magát, amikor diákjai elkezdik feszegetni a határokat. És elszabadulnak az indulatok, mivel-hogy lefékezett, elfojtott dühös érzések törnek felszínre...

Hogy milyen ez a film?

Egyszerű vonalvezetésű a rendezés?

Van olyan szála a filmbeli történetnek, ami tartósan lekötné a nézőt?

Unhatóvá vált vagy válhatna ez a film a zárt tereket hol óvatosan, hol dinamikusán váltó kameramozgásoktól?

Erről a moziról azt is állíthatjuk, hogy egyszerű, de nagyszerű. Miért is? Talán azért, mert tetszhet benne a természetesség mind a színészi játék, mind a helyszínválasztás vonatkozásában. Olyan érzése is lehet a nézőnek, mintha egy kamerán keresztül, vagy egy titkos zugból leskelődne: ugyan, mi zajlik itt egy-egy tanítási órán, egy olyan térben, ahol a jellegzetesnek nevezhető kamaszkori problémákhoz újabbak jönnek, szinte kezelhetetlen problémák adódnak, megkerülhetetlenné válnak a vallási és a kulturális különbségek is.

A filmbeli tanár alakítása a kedvencünk lehetne, ha ezt rögvest az elején fedeznénk fel. Olyan személyről van szó, aki megfelelően barátságos, elfogadhatóan tudatos, ám szigorú is; vagyis olybá formálódik, mint akihez a diákjai érzelmileg is kötődhetnek. François, *Az osztály* című francia film főszereplője nagyon jól ért a sokszínű osztálya nyelvén. Sokunknak igencsak imponál az, hogy a száraz anyagot úgy adja át tanítványainak, hogy ők közben észre sem veszik, mégis sokat tanulnak – nincs mese: több ilyen tanár kéne az oktatási-nevelési közösségeinkbe, intézményeinkbe...

Mi keretezi, mi fogja át ezt a francia filmdrámát?

Meglepően fog hangozni, mégis igaz: a válság ténye és súlya zárja keretbe, fogja át ezt a dokumentumszerű alkotást. A kezdettől a filmbeli felnőttek és diákok között bujkáló, elő-előbukkanó, majd az intézményre zúduló válság lényegében mindenkit nehéz helyzetbe sodor; van, akit a létkérdés szintjéig. Nem finomkodó, egyáltalán nem cizelláltan rendezett jelenetek sorozata ez a film, amiként a mindennapok szenvedéseit, pokoljárásait sem rendezi el vagy meg az ember, hanem jön az magától, csak tudjuk átélni, feldolgozni. Zamárdiban az Európa elrablása témát értelmező, megvitató, körüljáró szabadegyetemi közösség számára kétségtelenül elgondolkodtató volt, hogy Anna Frank vagy Shakespeare miképp és miért is került, kerülhetett ezeknek a gyerekeknek, az igencsak problémás kamaszoknak a tananyagába, az átla-

gos alapoktatás programjába. Erős tanulással szembesültünk: a nyilvánvalóan meghatározóvá, dominánssá lett tömegoktatásban már nem lehet a közel- vagy távolabbi múlt pedagógiai ethosza mentén kijelölni a tanítást és tanulást szervező alapozó tananyagot, ezzel együtt velünk élő sajnálatos dilemma, hogy még nem igazán tudjuk, hogyan is kellene e modern időkre és az elkövetkező még dinamikusabb változásokkal járó életszakaszokra támpontokat kijelölnünk, jól strukturált tananyagokat céltételeznünk, nyomukban kifejlesztelnünk a szükséges tananyagokat, nevelési-oktatási segédleteket.

Az osztály című francia film szereplői közül e sorok írójának két személy és a sorsuk lett különösen emlékezetessé.

A film főszereplője François Marin, az osztályfőnök, aki a legsúlyosabb hibát követi el. Tiszteletet követel, de egyre nyeglébben, egyre keresetlenebbül csap vissza az őt ért provokációkra, nem figyelve arra, mivelhogy fogalma sincs arról, melyik diákja a pokol melyik bugyrából érkezett akár frissen, akár nehezen beilleszkedőn, nem francia anyanyelvűként és nem ismerve, nem tudva még a nyugat-európai kultúrát. Szabad csúnyán beszélni, lehet szitkozódni és csapkodni, mindeközben az osztályfőnök-tanár türelme egyre fogy, ellentételezésül egyre nyilvánvalóbban bekeményít, a diákjaitól egyre kevesebbet tűr meg. A francia nyelv és irodalom tanára robbantja ki a mind súlyosabbá váló konfliktusok örvényében a legdurvább, legdrámaibb következményekkel járó vitát. Az egyre erőteljesebben szemtelenkedő csitrik lekurvázása (a felirat tanúsága szerint: lotyók a lányok) semmikor, semmilyen esetben sem történhet meg egy iskolában, a pedagógus–diák viszonylatban.

A másik filmbeli hős, a Souleymane nevű diák (Franck Keïta alakítja), akinek a története különösen figyelemre méltó kell legyen, főképp korunkban, minden pedagógus számára a nyelvi-kulturális hiátusok és deficitiek miatt. Szélsőséges ez a fekete diák? Inkább nagyon is ösztönös, az életet átlátó, talán még önmagától is rettegő diák, akinek az élete – vélhetően a tanár durva hibája és pedagógiai-pszichológiai ismerethiányai miatt – megpecsételődik a falak közötti, de az osztályterem keretein túlra is vivő konfliktusban. Az osztályfőnök François Marin és a Souleymane nevű diák között kialakult végzetes tragédia könyörtelen intőjel kell legyen már ma is, az eljövendő pedagógiai kultúrában meg kíváltképpen: az az interkulturális ismerethiány, ami megmutatkozott a tanár részéről, miszerint végképp nem vette észre, hogy a Maliból jött diákja kultúrájában alapvető az anya, a nő tisztelete. Joggal adódott a filmeset követően, és maradjon is velünk mindétig a tanulás Petőfi Sándorral élve: „Ne fogjon senki könnyelműen // A húrok pengetéséhez! // Nagy munkát vállal az magára, ...” aki az új és a jövő idő népvándorlási hullámaiban jó tanítóként, okos tanítóként akarja emberminőségformáló hivatásunkat megélni-kiteljesíteni.

Nem jó világ az iskola...

Létezik egy olyan vélekedés, jelesül: nem jó világ az iskola, mert nem tisztességes az igazsága, ugyanis kettős a mércéje: felül lévők – alul lévők, kivételezettek – semmibe vettek (ignoráltak), és ezért lesz bukott ember az osztályfőnök. Bukott, tudniillik François Marin nem diák, nem kezdő pedagógus, nem valahonnan ilyen-olyan okok miatt menekült, nem a társadalom peremén lézengő megtúrt; ő az iskola, a társadalom, végül is: az európai civilizáció egyik arca.

E film utolsó jelenetében bátortalanul, ám annál erősebb hatást keltően mondja ki az egyik diáklány: „Én nem tudom, hogy mit tanultunk itt egész évben... Vagyis: semmit.” Pedagógusi lényünk mintha megroppanna, a jövőbe vetett hitünk még inkább eltűnővé is lenne a feltörő lényegtől: hát mivégre is lettünk, vagyunk tanítók, tanárok, illetőleg akarunk-e még diákok elé, közé, körükbe lépni és hatni, tanítani, nevelni, az emberminőségüket jobbitani, új szintre emelni...? Súlyos dilemmák ezek, ne térjünk ki a teendőink elől!

Hivatkozott szakirodalom

- Balázs Géza 1987a. Sátorfirkálások. ELTE: Budapest. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 34.)
- Balázs Géza 1987b. A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői Magyarországon. *Magyar Nyelvőr*, 330–8.
- Balázs Géza 1994. Beszélő falak. Ötszáz különféle graffiti, 1980–1990. ELTE, Budapest. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 64.)
- Balázs Géza 2009. Az informatika hatása a nyelvre. 23-42. In. Bárdosi Vilmos szerk.: *Quo vadis philologia temporum nostrorum? Korunk civilizációjának nyelvi képe*, Tinta, Budapest
- Balázs Géza 2015. Netfolklór – intermedialitás és terjedés. *Replika. Társadalomtudományi folyóirat* 1-2. (90-91. szám) 171–186.
- Balázs Géza & Takács Róbert 2017. Körbejárt Föld. Kulturális utazások a nap-sütötte sávban. ASZ, MNYKNT, Inter, Budapest.
- Balázs Géza 2023. Az iGenerációról, a netnemzedékről és az evolúciós megszaladásról. 235–242. In: *Az internet népe*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- Balázs Géza–Dede Éva 2021. Agresszió és nyelvhasználat. IKU. Budapest.

